

Suomen Kuluttajaliitto ry
Mannerheimintie 15 A
00260 HELSINKI
puh. 09-454 2210

LAUSUNTO

1.6.2007

Opetusministeriö
PL 29
00023 VALTIONEUVOSTO

Tekijänoikeusjärjestelmän arviointia ja tekijänoikeuslainsäädännön kehittämistä koskeva lausuntopyyntö (Dnro 4/670/2007)

Taustaa

Tekijänoikeudella suojatun materiaalin tarjonta ja käyttömahdollisuudet ovat parin viimeisen vuosikymmenen aikana lisääntyneet voimakkaasti. Tekniikan kehittyminen on tuonut uusia tallennus- ja toistovälineitä; internetin myötä mahdollisuus levittää erilaisia aineistoja on kokenut mullistuksen; uudet laitteet ovat siirrettäviä ja niitä voidaan käyttää joka paikassa; langattomat verkot mahdollistavat tietoliikenneyhteydet entistä useammassa paikassa. Suurin osa ihmisistä on vaurastunut, jonka myötä heidän ja heidän perheidensä käytössä on entistä enemmän uusia laitteita. Yhä suurempi osuus ihmisten kulutuksesta kohdistuukin tekijänoikeudella suojattuihin aineistoihin. Uudenlaisten laitteiden kehittäminen ja käytettävissä olevien laitteiden määrän lisääntyminen jatkunevat myös tulevaisuudessa. Tekniikan ja jakeluteiden kehitys on lisännyt varsinkin aktiivisimpien kuluttajien odotuksia.

Digitaalisesta aineistosta on helppoa tehdä rajaton määrä tekniseltä laadultaan alkuperäisen veroisia kopioita ja tällaista aineistoa on helppo levittää tietoverkoissa, mikä on lisännyt myös aineiston laitonta levitystä. Oikeuksien haltijat ovat pyrkineet estämään tätä erilaisin teknisin menetelmin. Tekijänoikeuslaki pyrkii osaltaan suojaamaan näiden menetelmien käyttöä. Selkeästi laittoman aineiston levittämisen ehkäisyn lisäksi nämä menetelmät voivat rajoittaa kuluttajien mahdollisuuksia hankkia aineistoja ja hyödyntää hankkimaansa tekijänoikeudella suojattua aineistoa hyväksyttävänä pidettävillä tavoilla.

Markkinapaikkana koko maailma

Kuluttajan kannalta maailma on muuttunut entistä avoimemmaksi: aktiivisen kuluttajan mahdollisuus vertailla hintoja ja aineistojen saatavuutta maailmanlaajuisesti on lisääntynyt valtavasti. Hän pystyy tilaamaan haluamansa aineiston verkkokaupasta mistä päin maailmaa tahansa ja se toimitetaan hänelle joko fyysisesti tallenteena tai sähköisessä muodossa tiedostona. Ihmiset myös matkustavat entistä laajemmin maailmalla joko matkailijoina tai maahanmuuttajina ja hankkivat eri-

laisia tekijänoikeuksilla suojattuja aineistoja. DVD-levyihin on luotu aluekoodit, joiden avulla ihmisten mahdollisuutta katsella muualla tuotuja elokuvia on estetty; jotkin internetin musiikkikaupat ovat jakaneet maailman ja jopa Euroopan Unionin alueisiin, joilta materiaalia voivat ladata vain kyseisellä alueella asuvat. Maailman jakaminen keinoitekoisesti eri markkina-alueisiin, joilla samoja tuotteita myydään erilaisilla ehdoilla, ei ole hyväksyttävää kuluttajien kannalta ja *Suomen Kuluttajaliitto katsookin, että kuluttajalla tulisi olla mahdollisuus hankkia tekijänoikeuden alaisia aineistoja mistä päin maailmaa tahansa ja että laillisesti hankitun aineiston käytön tulisi olla mahdollista siitä riippumatta, mistä tuote on hankittu. Teknisten suojakeinojen käyttö markkinoiden alueelliseen jakamiseen tulisi lopettaa ja tällaiset suojakeinot olisi pidettävä edelleenkin oikeudellisen suojan ulkopuolella.*

Tekijänoikeuden suojaamien teosten kappaleiden levitysoikeuden raukeaminen muutettiin maailmanlaajuisesta Euroopan talousaluetta koskevaksi. Tämä estää rinnakkaistuonnin ja rajoittaa kilpailua. Lisäksi levitysoikeuden raukeamisen rajoittuminen koskemaan pelkästään Euroopan talousaluetta vaikeuttaa erilaisten tämän alueen ulkopuolelta tulevien vähemmistöryhmien, esimerkiksi kielellisten ja uskonnollisten, mahdollisuutta tuoda laillisesti tekijänoikeuden suojaamaa aineistoa. *Suomen Kuluttajaliiton mielestä Suomen tulee edelleen ajaa Euroopan Unionissa palaamista levitysoikeuden maailmanlaajuisen raukeamiseen.*

Erilaisten järjestelmien yhteensopivuus on kuluttajan kannalta vakava ongelma. Erityisen suuri ongelma yhteensopivuus on tietokoneiden käyttöjärjestelmien osalta. Musiikin ja elokuvien lataus internetistä ja suuri enemmistö peleistä vaatii toimiakseen Windows-käyttöjärjestelmää. Monet musiikkikaupat yrittävät aktiivisesti estää muiden käyttöjärjestelmien käyttäjiä lataamasta aineistoja. Näitä palveluita käyttävät lähes pelkästään kuluttajat ja suurella osalla kuluttajista ei käytännössä ole muuta käyttöjärjestelmävaihtoehtoa kuin Windows. *Suomen Kuluttajaliiton mielestä tällainen monopolia lähestyvä hallitseva markkina-asema rajoittaa kohtuuttomasti kuluttajien valinnanvapautta. Ihmisten mahdollisuus hankkia ja käyttää erilaisia aineistoja eri käyttöjärjestelmillä varustetuissa laitteissa on turvattava. Kilpailuoikeudellisten keinojen ohella pitää harkita voisiko tekijänoikeuslainsäädäntöön ottaa mahdollisuus rajoittaa tekijänoikeuden antamaa suojaa esimerkiksi pakkolisensioinnilla tai avaamalla lähdekoodia tarvittavin osin.*

On myös esiintynyt tilanteita, joissa verkkokaupasta ladattu aineisto on ollut mahdollista tallentaa tai toistaa vain käyttämällä tietyn tai tiettyjen valmistajien laitteita. *Suomen Kuluttajaliiton mielestä laitteen hankkijaa ei saa sitoa vain tietyn tai tiettyjen verkkokauppojen asiakkaaksi vaan hänellä tulee olla oikeus hankkia haluamansa aineisto sieltä mistä hän sen edullisimmin saa.*

Avoimen lähdekoodin (OS) ja Creative Commons (CC) -lisensseihin perustuvat aineistot ovat yksityiselle käyttäjälle ilmaisia. Ne tarjoavat aktiiviselle käyttäjälle myös mahdollisuuden osallistua järjestelmien kehittämiseen ja ovat helpommin muokattavissa hänen omiin tarpeisiinsa sopiviksi. Avoimeen lähdekoodiin perustuvia ohjelmia voidaan käyttää myös kaupallisten tallennus- ja toistamisvälineiden käyttöjärjestelmissä; aineiston käytöstä perittävät lisenssimaksut ovat joko kaupallista aineistoa halvempia tai lisenssimaksuja ei ole peritty lainkaan, mikä on mahdollistanut tuotteen myymisen kuluttajille halvempaan hintaan. *Suomen Kuluttajaliitto on sitä mieltä, että OS- ja CC-periaatteille perustuva aineisto tarjoaa varsinkin tietokoneohjelmissa käyttäjille käyttökelpoisen ja kustannuksiltaan edulli-*

sen mahdollisuuden hankkia aineistoa, mikä on omiaan pitämään myös kaupallisesti tarjotun aineiston kustannukset kohtuullisina. Tekijänoikeuslainsäädäntöä tulisikin kehittää siten, että se turvaa tekijänoikeuden alaisen aineiston tekijöille mahdollisuuden rajoittaa omia tekijänoikeuksiaan tai jopa luopua näistä kokonaan.

Kotini on linnani!

Ihmisten tarve kopioida tekijänoikeuden alaista aineistoa on lisääntynyt: tekninen kehitys on tuonut ja tuo jatkuvasti uusia välineitä, joilla toistaa musiikkia ja elokuvia, pelata pelejä ja käyttää muita aineistoja. Jatkuvasta tuotekehityksestä johtuen näiden laitteiden kiertoaajat ovat osalle kuluttajista hyvinkin lyhyet. Kodeissa alkaa olla useita tällaisia välineitä, osa niistä siirrettäviä. Tämä on johtanut siihen, että kuluttajia varten on kehitelty uudenlaisia tuotteita. Perinteisen ääni- tai kuvataallenteen rinnalle on tullut erilaisia verkossa myytäviä aineettomia tuotteita. Nämä ovat erilaisia aineistoon myönnettyjä käyttöoikeuksia, joihin liittyy erilaisia esimerkiksi kopiointiin liittyviä rajoituksia. Tällaiset rajoitetut lisenssit* ovat hyvin abstrakteja ja niiden ymmärtäminen tavalliselle kuluttajalle on erittäin vaikeaa, ellei mahdotonta. Käyttöehdot ovat hyvin mutkikkaita ja usein suoria käännöksiä englannin kielestä eikä niitä ole mitenkään muokattu Suomen oikeusjärjestelmän mukaisiksi ja ovat käsittämättömiä jopa lakimiehille. Kuluttajat odottavat, että he voivat käyttää ostamiaan aineistoja kaikissa omistamissaan laitteissa ja kokevat tilanteen, jossa sama aineisto pitää ostaa moneen kertaan eri laitteissa käytettäväksi, epäoikeudenmukaiseksi ja puhtaaksi rahastamiseksi. *Suomen Kuluttajaliiton mielestä kuluttajien oikeus käyttää hankkimiaan aineistoja kaikissa käytössään olevissa toistamisvälineissä pitää turvata. Kopiointikertojen määrälle ei tule asettaa rajoituksia eikä kopioinnille asettaa mitään karenssiaikoja.*

Teknisillä suojakeinoilla pyritään estämään tai rajoittamaan tekijänoikeuden alaisen aineiston kopiointia. Ajoittain kopiosuojaukset ovat estäneet tallenteen normaalin käytön esimerkiksi tietokoneiden CD-asemissa tai autojen CD-soittimissa. Osa kopiosuojausmenetelmistä on vaarantanut tietokoneiden tietoturva tai jopa vahingoittanut niitä. Tekijänoikeuslaki kieltää tällaisten suojakeinojen murtamisen, paitsi jos se on välttämätöntä tallenteen katselemiseksi tai kuuntelemiseksi. Tiedostoina jaettujen teosten kopiosuojausta ei saa lainkaan murtaa. Tähän mennessä niistä saadut kokemukset ovat osoittaneet, että tehokasta suojausta ei ole onnistuttu saamaan aikaan ja yritykset sen aikaansaamiseksi ovat aiheuttaneet kuluttajille kohtuutonta haittaa. *Suomen Kuluttajaliiton mielestä kopiosuojauksen käytöstä tulisikin luopua kokonaan ja eikä näille tulisi antaa mitään oikeussuojaa.*

Erilaisille tallentamiseen sopiville välineille on asetettu *hyvitysmaksuja*, joita perustellaan tarpeella kompensoida tekijänoikeuden haltijoille kopioinnista aiheutuvia tappioita. Nämä tallennusmaksut päätyvät tuotteiden hintoihin ja viime kädessä kuluttajien maksettavaksi. *Jos kopiointia rajoitetaan teknisillä menetelmillä,*

---

* Kuluttajalle annettavan informaation kannalta tällaiset käyttöoikeudet voivat olla hyvin haastavia: tieto pitäisi olla sellaisessa muodossa, että kuluttajan pitäisi ymmärtää sen sillä tavoin, että hän ei voi vedota tuotteen virheeseen ja purkaa kauppa; toisaalta annetun tiedon pitäisi olla niin epäselvää, että kuluttaja ei todellisuudessa ymmärrä käyttöehtoja ja kauppa jäisi kokonaan syntymättä.

näiden maksujen perimiseltä menee oikeutus eikä niitä Suomen Kuluttajaliiton mielestä tulisi enää periä.

Käyttöoikeuksien hallintajärjestelmät (DRM = Digital Rights Management) antavat tekijänoikeuksien haltijoille mahdollisuuden valvoa, mitä käyttäjät tekevät hankkimilleen aineistolle. Kopioinnin rajoittamisen lisäksi nämä järjestelmät mahdollistavat laajemman aineistojen käytön säätelyn ja valvonnan, jotta pystyttäisiin varmistamaan, että käyttäjät noudattavat myytyjen käyttöluoppien ehtoja. On esimerkiksi suunniteltu, että verkosta ladattu musiikki olisi vain vuokralla: käyttäjä maksaisi musiikin käyttöoikeudesta kuukausittaisen korvauksen ja jos korvausta ei maksettaisi, musiikin kuuntelu ei olisi enää mahdollista. DRM-järjestelmät pystyvät tarvittaessa puuttumaan käyttäjien laitteiden asetuksiin siten, että tekijänoikeuksien haltijoiden kannalta ei-toivottu käyttö pystytään estämään; ne pystyvät myös toimittamaan oikeudenhaltijalle tietoja aineiston käytöstä, lisäksi ne mahdollistavat jo hankittujen aineistojen käyttöehtojen yksipuolisen muuttamisen. *Suomen Kuluttajaliiton mielestä DRM-järjestelmät mahdollistavat tekijänoikeuksien haltijoille kohtuuttoman suuret mahdollisuudet tunkeutua kuluttajien yksityisyyden piiriin ja päättää yksipuolisesti aineistojen käytöstä. Kuluttajille tarjottavissa aineistoissa ei pitäisikään käyttää lainkaan tällaisia järjestelmiä eikä tekijänoikeuslainsäädännön pitäisi millään tavalla tukea DRM-järjestelmien käyttöä.*

Teknisille suojausmenetelmille annettu oikeudellinen suoja on siirtänyt aineistojen loppukäyttäjien oikeuksista päättämisen yksipuolisesti tekijänoikeuksien haltijoille. Lainsäädännön sijasta näistä *oikeuksista päätetään teknisillä standardeilla*, mihin kuluttajilla ja näiden edustajilla ei ole mahdollista vaikuttaa. Suojausmenetelmien oikeudellinen suoja antaa tekijänoikeuksien haltijoille avoimen valtakirjan päättää yksipuolisesti ihmisten mahdollisuuksista käyttää hankkimiaan digitaalisia aineistoja. *Mikäli teknisten suojausten käyttöä ja niiden oikeudellista suojaamista aiotaan jatkaa, Suomen Kuluttajaliiton mielestä kuluttajien edustajien mahdollisuus vaikuttaa näihin päätöksiin pitää turvata.*

DRM:n käyttöä on suunniteltu laajennettavaksi myös digitaalisiin televisiolähetysiin DVB-CPCM -standardilla. Varsinkin Yhdysvallat yrittää saada tämän pakolliseksi koko maailmassa. Tämä ns. broadcast flag toisi televisiolähetysiin signaalin, jonka avulla olisi mahdollista rajoittaa tai estää televisio-ohjelmien tallentamista ja tallennettujen ohjelmien käyttämistä kodeissa. Järjestelmän käyttöönotto edellyttäisi televisiolähetysten vastaanottoon käytettyjen laitteiden olevan sellaisia, että niiden asetuksia ei pystyttäisi muuttamaan rajoituksen kiertämiseksi. Tämä vaatimus tekisi laittomaksi käyttäjille edullisten, avoimeen lähdekoodiin perustuvien ohjelmien käyttämisen erilaisissa laitteissa. *Suomen Kuluttajaliitto vastustaa broadcast flagin käyttöönottoa.*

Yksityistä kopiointia ja teknisiä suojakeinoja koskeva sääntely on tavallisen kansalaisen kannalta liian monimutkaista: periaatteessa yksityinen kopiointi on sallittua, poikkeuksena tietokoneohjelmat, joista saa kuitenkin ottaa varmuuskopioita. Jos teoksen kopiointi on estetty tehokkaalla teknisellä suojauksella, suojausta ei saa murtaa paitsi, jos se on välttämätöntä teoksen katselemiseksi tai kuuntelemiseksi – tietokoneohjelmien ja tiedostona verkosta ladattujen teosten kopiosuojausta ei kuitenkaan saa kiertää – tai jos suojattu aineisto ei ole suojattu tekijänoikeudella. Vaikka kopiosuojausten kierto on joskus sallittua, sellaisia laitteita ja ohjelmia, jotka mahdollistavat tämän, ei saa tuoda laillisesti Suomeen. Kopioinnin sallivasta pääsäännöstä on liikaa poikkeuksia ja poikkeuksen poikkeuksia. *Suo-*

men Kuluttajaliiton mielestä tavalliselle kansalaiselle suunnatun lainsäädännön tulisi olla mahdollisimman selkeää ja yksinkertaista. Kansalaisten hämmennystä lisäävät myös ne tilanteet, joissa aineiston julkaisijat joutuvat antamaan kuluttajille ohjeita kopiosuojauksen kiertämiseksi, jotta aineistoa voitaisiin toistaa laitteissa, joissa se on tarkoitettu käytettäväksi.

Lopuksi

Tekijänoikeuslainsäädännön viimeaikainen kehitys on johtanut siihen, että suuri osa ihmisistä rikkoo lakia joko tietämättään tai tietoisesti. Aineistojen laitton kopiointi on levinnyt laajalle, erityisesti nuoret harjoittavat sitä. Teknisiä suojauksia kierretään yleisesti ja aineistoja kopioidaan ja levitetään vertaisverkkojen välityksellä. Ihmiset kokevat, että tekijänoikeuksien haltijat yrittävät pakottaa heidät ostamaan saman tuotteen useaan kertaan. Tekijänoikeuksien haltijoiden menettely koetaan ahneeksi, mikä on johtanut siihen, että laitonta menettelyä ei pidetä moraalisesti tuomittavana. Jos digitaalisten televisiolähetysten kopiointia ja käyttöä rajoitetaan tulevaisuudessa, on odotettavissa, että laitton kopiointi ja teknisten suojausten kiertäminen yleistyy myös vanhemman väestön keskuudessa ja yhä suurempi osa väestöstä kokee, että tekijänoikeuslainsäädännön rikkominen on oikeutettua. Tämä lainrikkominen tapahtuu ihmisten kodeissa ja on niin yleistä, että lakia ei pystytä tehokkaasti panemaan täytäntöön. Tällainen tilanne ei ole yleiselle lainkuuliaisuudelle hyväksi ja johtaa siihen, ettei tekijänoikeuksien haltijoiden hyväksyttävänä pidettäviäkään oikeuksia kunnioiteta.

Tekijänoikeusjärjestöt pyrkivät leimaamaan kaikki tekijänoikeuksia rikkovat rikollisiksi tekemättä erottelua omaan käyttöön kopioivien nuorten ja ammattimaisten piraattitehtailijoiden välillä. Ne pyrkivät myös tulkitsemaan tekijänoikeuksia laajentavasti ja leimaamaan sallitunkin käytön ja kopioimisen laittomaksi sekä rajoittamaan tekijänoikeudesta vapaan aineiston käyttöä. *Suomen Kuluttajaliiton mielestä kuluttajalla pitää olla oikeus käyttää ostamaansa tekijänoikeuden alaista materiaalia normaalilla tavalla ilman, että hänet leimataan rikolliseksi.*

Ainoa tehokas keino taistella laajalle levinnyttä tekijänoikeudella suojattujen aineistojen laitonta kopiointia ja levittämistä vastaan on tarjota kuluttajille mahdollisuus hankkia nämä aineistot laillisesti kohtuulliseen hintaan ja sellaisilla ehdoilla, jotka ihmiset kokevat oikeudenmukaisiksi. Maailmaa ei voi keinotekoisesti jakaa erillisiin markkina-alueisiin, joilla samoja tuotteita myydään eri hinnoilla vaan kuluttajilla pitää olla oikeus hankkia aineisto sieltä mistä sen saa edullisimmin ja heillä tulee olla mahdollisuus käyttää aineistoja normaalina pidettävällä tavalla.

Suomen Kuluttajaliitto ry

Sinikka Turunen
pääsihteeri

Tuula Sario
johtava lakimies